

PÉTERI GYÖRGY:

INTERDISZCIPLINARITÁS, „INTEGRÁLT” TÖRTÉNELEM ÉS A TÖRTÉNELEM EGYSÉGE

„Az egységes tudomány és az egységes tudománykoncepció megteremtésének lehetősége az objektív valóság mély egységének feltárására támaszkodik. Figyelemre méltó, hogy minél jobban specializálódik és differenciálódik a tudomány a XX. században, minél több új területet fedez fel és ír le, annál nyilvánvalóbbá válik a legkülönbözőbb és egymástól legtávolabb eső területek *belső* materiális összefüggése, s új módon merül fel a mechanizmus és organizmus, a kauzalitás és a teleológia viszonyának, s ezzel a világ egységének kérdése is. A tudomány differenciálódása, amely bizonyos fejlődési szakaszokban már-már veszélyeztette a tudomány egységét és azzal fenyegetett, hogy a világot, a természetet, az anyagot különálló, izolált egységekre parcellázza fel, s az egyes tudományágak kutatóit magányos remetéké változtatja, akik majd nem érintkeznek egymással, *igazi* eredményeiben és következményeiben a valóság *egységének* mélyebb feltárását és megismerését eredményezi. A valóság egységének e mélyebb megértése másfelől az egyes területek és jelenségek *specifikumának* mélyebb leírását is jelenti.”

(Karel Kosík, A konkrét dialektikája, Gondolat Kiadó, 1967, pp. 34–35.)

Az olvasó – már legalábbis az, aki nem lapozott tovább azonnal e bevezető címét meglátva – jogos pesszimizmussal fogadja a címben sejtetett témát. A kapcsolódó kifejezések ma már – szerencsére – közhelyként hatnak: „a tudományágak és – szakok egymástól való elszigetelődése”; a diszciplínák

további tagozódásának folyamata, a „jóllehet mélyebb, de túlságosan egyoldalú” ismereteket produkáló specializáció révén; „szükségünk van a társadalomtudományok kooperációjára, pusztán koegzisztenciájuk helyett”; az „integrált” történelemszemlélet; ... stb.

A problémák napirendre kerültek, anélkül, hogy jellegük és gyökereik megvilágítást nyert volna, majd tudományos programmá lettek, anélkül, hogy ezek megvalósítása megnyugtató eredményeket produkálna. Tudományos konferenciák és periodikák nyújtotta fórumokon hosszas előadások jutottak arra a „figyelemreméltó” következtetésre, hogy ma már a modern társadalomtudományos kutatás problémafelvetésében, alkalmazott módszereiben és szempontjaiban nem ragadhat meg az adott tudományos ágazat szűkebb keretei között, hanem „ki kell tekintenie azok felett”, vagyis meg kell valósítania az „interdiszciplinaritás elvét”. S hogy a tudományos világ ennek révén mégsem jutott előrébb, annak az egész problémafelvetés egy elég nyilvánvaló belső ellentmondása lehet az oka. Az interdiszciplinaritás jelszava ugyanis olyan szintézist követel tőlünk, melyet nem az *analízis*, hanem a különböző mozzanatok *absztrakt, a kontextusból kiragadott* vizsgálata előz meg. Az „egység” ezért elkerülhetetlenül formális, külsőleges marad. E külsőleges, a kutató által persze sokat hangoztatott, de teljesen reflektálatlan – Kosik szavaival élve – „üres totalitás” a történeti irodalomban olyan munkák megjelenésére vezet, melyek gazdaságot, politikát, ideológiát és kultúrát ugyan együtt tárgyalnak, de közös taglalásuk tárgyyszerű alapjáról, a kronológiai egybeesésen, na meg azon túl, hogy mind ugyanazon kor problémáit „hordozzák és tükrözik”, nem sokat tudhatunk meg. A felszínességnek, a lapos kézikönyvszínvonalnak sokszor szemléleti–módszertani okai is vannak. Amíg bárki számára nyilvánvaló, hogy az a biológus, aki kísérleti állatját különböző szervi alkotóelemeire „szétooperálja”, az így „nyert” szervekből már aligha tudja „rekonstruálni” a póruktól járt élőlényt, addig az interdiszciplinaritás normája arra ösztönöz bennünket, hogy vállalkozzunk az élő organizmusból kihámozott (s így már halott – mert éltető rendszerétől elvonatkoztatott) részekből az egész újbóli életrekkeltetésére. Úgy gondolom ezért, indokolt a problémát gyökeresen más összefüggésbe helyezni: a történeti megismerésnek valójában nem az a korlátja, hogy a történettudomány elszigetelt a többi társadalomtudománytól, és maga is belsőleg tagozódik (gazdaság-, politika-, eszme-, művészet-, társadalom-, kultur-, stb. -történetre), veszélyeztetve – amennyiben elmulasztjuk „integrálni” eredményeiket – a történelem egységének képét, hanem inkább – részben a szakágak viszonylagos elszigeteltségéhez is kapcsolódó – rossz *absztrakció*, a történeti té-

nyeknek „szakági anyagként”, vagyis olyan preparátumként való szemlélete, mely épp’ azon összefüggésrendszerrel „tisztítja” meg a vizsgált jelenséget, melynek az létét köszönheti. A tudományos teljesítménynek sokkal hatékonyabb ellensége a metafizikus absztrakció, mint a tudomány differenciálódása. Többet tudhatunk meg kísérleti állatunk élettanáról, ha csak pusztán veseműködését figyeljük meg – de azt valóban funkciójában, az élő szervezet más mozzanataival való összefüggésében –, mintha birtokába jutunk ugyan összes szervének az utolsó csontig, csak mindezt előteremtve éppen egymáshoz fűződő kapcsolataikat, az ereket, izmokat, stb. vágjuk el, vagyis megsemmisítjük vizsgálatunk voltaképpen tárgyát – az életet – még mielőtt megfigyeléséhez hozzáfoghattunk volna.

Az alábbiakban olyan munkákat szeretnénk bemutatni, melyek nem *mondják*, hogy a társadalmi élet különböző mozzanatai „szerves (netalán dialektikus!) egységet alkotnak”, hanem *feltárják* és konkrét módon *definiálják* adott történelmi kérdések elmélyült elemzése kapcsán ezen egység egy-egy sajátos történelmi megvalósulását, esetét. Különösképpen figyelemre méltó a Janik–Toulmin szerzőpár könyvének, az elmúlt évtized egyik jelentős kultur-, tudomány-, társadalom-, stb.-történelmi teljesítményének bevezető, szemléleti–módszertani problémákat – de szigorúan a tárgyra koncentrálva – taglaló fejezete, melynek izgalmas, lényeges mondanivalójához e bevezető – sajnos – mit sem tud hozzátenni.